

**Krassimir Delchev**

(Bulgaria, Sofia University St. Kliment Ohridski)

## **The Body Text**

**Abstract:** “The Body Text”, a new book by the young philosopher Petar Plamenov, is a sort of history, semiology and philosophy of the human body from antiquity to the 21st century. Plamenov suggests that the body, today should follow, it is understood to be primarily a “cultured” body and in this sense as “text” as creating, bearing and recognizing signs. Every body is a breeding, a product of cultivation and cultivation, recording of various worldly and value attitudes; a textual construct of ethos, religion, aesthetic views, law, state interventions, morals, science, art, fashion, sports, etc. This kind of textual “production” of bodily signs is traced back to the context of different civilizations (especially the Ancient culture - Greek and Roman), but somehow the main ideas have their references and to the medieval Christian and Renaissance.

However, the emphasis in Plamenov's study is mostly on the modern European society and the phenomena and specifics of the existence and the situation of the body in the post-modernist age and the most recent time of the hypermodernism of the 21st century!

An important contribution of the philosophical study is the illumination of the problem of so-called “*bodyless bodies*”. These are the bodies created by new technologies and mass media. The bodyless bodies, bodies without flesh, appear in the present day with its new inscriptions and write-offs, uses and alienation of the “in-and-through” body. The reason for the appearance of these virtual or imaginary bodies, many of which a product of personal choice and dreams, yearning, advertising, fashion, libido preferences, is primarily due to the change in the way of life of man. The paradox is that these bodyless bodies begin to play an ever-increasing and decisive role in the overall relationships of individuals, pushing into the background direct spontaneous communication reversed by real physical and vital bodies - face to face, hand to hand, body to body ...

**Красимир Делчев**

(България, Софийски университет „Св. Климент Охридски“)

## **„Тялото текст”- една книга за малцина и мнозина**

Петър Пламенов ни зарадва тази година през юни с книгата си „Тялото текст”, издание на УИ „Св. Климент Охридски”, София 2018, 462 с.

„Тялото текст” е своеобразна история, семиология и философия на човешкото тяло от античността до XXI век, разбирано като *окултурено* тяло и в този смисъл като „текст”, продукт на възпитание и култивиране, запис на различни светогледни и ценностни нагласи, етос, религия, естетически възгледи, право, държавни намеси, нрави, наука, изкуство, мода, спорт и т.н. – в контекста на различните цивилизации

**Красимир Делчев**

(гръцка, римска, средновековна, християнска, ренесансова, модерното европейско общество, постмодернизма, хипермодернизма от XXI век!).

Самото изброяване на тези аспекти издава сериозните намерения на автора, който е завършил класическа гимназия, владее старогръцки и латински, също западни езици и руски, и преподава естетика в Софийския университет. Той с лекота си служи с чужди думи, разгръща ерудиция и анализира разнопосочни и противоположни мнения, обяснява голяма част от термините с бележки под линия, но това далеч не прави книгата лесна за усвояване от неподготвения философски и научно читател.

Книгата се състои от предговор, четири глави и заключение.

ПЪРВАТА ГЛАВА е посветена на парадоксите около тялото, с които трябва да се справи всяка философия на тялото като: сближаване-отдалечаване, криза и достойнство, проскрибция и ексскрибция, откритост-скритост, свое-чуждо (другото), завършеност-незавършеност...

ВТОРА ГЛАВА обхваща цели 120 страници и тя е липсващото досега, ненаправено от никой друг български философ в такава дълбочина, изследване на античната гръко-римска, а сетне и християнска, философия на тялото. Би могло свободно да бъде публикувана като отделна монография.

Моето внимание е привлечено най-вече от

ТРЕТА ГЛАВА „Тялото текст” и

ЧЕТВЪРТА ГЛАВА „Безплътните тела”, касаещи съвременността с нейните нови вписвания и отписвания, употреби и отчуждения „но-в-и-чрез” тялото, редом с появата на виртуални и имажинерни тела, голяма част от които продукт на личен избор и мечтания, копнежи, реклама, мода, либидни предпочитания, които започват да играят нарастваща и все по-голяма роля във взаимоотношенията на индивидите, изтласквайки на заден план общуването опосредено от реалните физически и витални тела.

Във Втората глава авторът обсъжда Платоновото различаване в душата на три начала: разумно, с което тя мисли и разбира; неразумно, с което изпитва жажда и глад, обича и се отдава на други желания; и гневливо, чрез което понякога враждува, включително с желанията си като нещо чуждо и различно от нея (вж. с. 191). Тези три душевни начала имат за свои вместилища в човешкото тяло: главата – за разума; сърцето – за волята и гневливостта, като мъжествено и доблестно начало, когато е справедлива; и „долницата” – около пъпа, под него и черния дроб, вместилище за сетивната и неразумната душевност. Въпросните начала могат да са в хармония или във вражда. Намират свой телесен и поведенчески израз, а изразяванията им могат да бъдат „разчитани” физиогномически във взаимоотношенията с другите и самоотношението ни към самите нас.

И в тялото на човека се очертава троичност, означена от автора с термините: **сома** – плътта като смъртна тъкан и материя на тялото; **фюзис** – оживотворената телесна материя, която противостои на неживите „вещи” и се себепоражда и себевъзпроизвежда като биологичен организъм; и **корпус** – характерното, само за човека тяло, различно от това на растенията и животните, което се осъществява посредством човешките форми на култивиране, дисциплиниране, себепоричане, реализация в живота заедно с другите. То се надгражда над другите две начала (във валенциите си спрямо външния природен свят и обществото) като „микрокосмос”.

Тъй като човешкото тяло и душа пребивават в единство, тялото е одушето, а душата е въплътена в него, началата на човешкото същество се оказват шест – в съобщение или разобщение помежду си, в подчинение или бунт. Възниква проблемът:

как те да бъдат организирани, мобилизирани, хармонизирани и привеждани като потенциални жизнени сили в енергийната им актуалност на **дюнамис** в поведенческата етико-естетическа жизнедействителност на индивидите, себеформиращи се като личности? Това не винаги и не за всички е възможно, тъй като предполага определен вид смислови валоризации (оценностявания), вписвани в одушевореното и оживотворено човешко тяло, които в екзистенцията „*заедно-с-другите-в-света*” да гарантират не просто органична, растително-животинска, биологична индивидуалност, като показ на физическа красота и сила, снажен ръст, цвят на очите и косата, характерно лице, специфична фигура, ръце, крака и други органични и партикуларни индивидуалности, а **личностна индивидуалност** или „персона” (ако употребим този термин в смисъла на Макс Шелерова философия и философска антропология).

Но, за да бъде истински човешко нашето тяло, трябва да е и личностно-индивидуално, себеформиращо се по собствена воля, по своите чувства и разум и своята физическа и биологическа индивидуалност, която заварваме „захвърлени в света”.

За християнската антропология, която заема от орфико-питагорейската мистика и гностицизма, една йерархия между три първоначала на човека (тяло-душа-дух), затворена сетне от ап. Павел, този въпрос не стои, тъй като се приема, че човешката „персона” е гарантирана в своята индивидуалност *като дар* във всеки – свихе от Бога. Не е така за класическата и късната античност, за Ренесанса и Новото време, за епохата на Модернизма, в която се счита, че личността себеизгражда и възвисява индивидуалността си *сама*.

Ценен момент в глава Втора е отбелязването на функциите „помежду” на човешката душа, упражнявани чрез едно или друго от нейните начала, по отношение на външния свят, или спрямо телесните жизненачала. В това свое посредничество душата може да проявява вяност или предателство, ако не е покорна на личността и/или на тялото, съюзявайки се с човешката „долница”, себеснизявайки се до робуване на плътските и растителни сетивни и неразумни възжеления, неспособна да осъществява разумен контрол върху им, или пък обратно – предавайки физическата и биологичната част от тялото, себеотъждествявайки се само с разумното начало, започвайки деспотично да тиранизира и потиска тяхната виталност, изнуриявайки и личността в прекомерна спиритуализация, себеосакатявания на телесността и животински, а не духовен пост. Оттук иде и своеобразната Ницшева по своя характер „носталгия по тялото” (вж. с. 106-112).

Всичко това са различни текстури, различни „текстове”, вписващи или отписващи многообразни смисли „в-чрез-и-върху тялото”. Античността не познава понятието „грех”. За омировата и архаичната душевност (т.н. „геометрична душа”) са характерни опосредстванията чрез „даймони”, антипсихологизмът, физикализацията, пансоматизмът, партитивната естетика и стихийност на единната душе-телесност, всичко е „живо тяло” – Космосът и човекът като „микрокосмос” и „полисът” като общностно човешко общжитие (вж. с. 112-128). Доминират холизъм и евртимия.

С Трета глава „Тялото текст” навлиза експлицитно (херменевтично, онтологично и феноменологично и чрез една метафизическа автропология) в парадоксите на модерната и постмодерната съвременна човешка телесност. Паралелно вървят и дешифрирания в посока на семантика и семиология на окултуреното тяло.

Облягайки се на постиженията на онтологията на Николай Хартман, съумял с помощта на съвременните науки да преодолее старата метафизическа субстанциална онтология, както и на постиженията френската феноменология на тялото в лицето на цяла плеяда

автори, опитващи се критически да надмогнат фундаменталната онтология на Мартин Хайдегер и неговата екзистенциално-онтологична трактовка на езика като Морис Мерло Понти, Мишел Фуко, Жан-Люк Нанси, Марсел Мос, Патрик Дрьове, Жан-Пол Сартр, Ролан Барт, Жак Дерида, Жан Бодрияр, Еманюел Левинас, но също така и на десетки други сериозни автори, включително и български, като Димитър Зашев и Боян Манчев, Петър Пламенов изгражда свое виждане за онтологията на човешкото тяло като особен вид „битие” и „дом на битието”, явяващ се „език” и „текст” на закодирани и изявявани послания, ценности и смисли. Така той обединява насоки, идващи от Е. Хусерл и М. Хайдегер с такива идващи от семиологията на Фердинад дьо Сосюр и „науките за духа” на Вилхем Дилтай, плюс френската семиотична и феноменологична школа.

Основният му пастос цели да се възстанови „пълнотата” на цялостното човешко тяло във всички негови измерения, по начин да не се изгубят близостта, етичността, естетическото начало, благородността и възвисеността на тялото чрез различни отчуждения и редукции до физическото и органично начало, но и без последното „логоцентрично” да бъде презряно, охулено, опустошено, властово-потискано и манипулирано чрез фалшиви симулакруми „вписвания” в него на външни и утилитарни употреби или чрез псевдокоректните машинации на биопоритиката в суетни, имагинерни и безплътни, „двойници” и размножавания, процеси на фрагментаризация, злоупотреба с „архетипи”, загуба на автентичност и обезличаване в огледалност и псевдомноголикост, или ре-еротизиране от пошло естество. Той намира убежище и път за въздигане на принизената телесност, за обговаряне на нейните протести в съвременните динамични форми на изкуството: театър, музика, опера, балет, в одуховорени, а не слизащи и енергизиращи единствено човешката „долница” танци, пантомима, пърформанси, хепънинги и боди арт – драматично и върховно, реализиращи тялото в пълнотата на неговата действителност. Също и в актовата живопис.

Основни станции на това действено и действително „появяване” на тялото са: погледът, ръката и движението (вж. с. 237-290), задаващи кинестезис и синтезис, чрез погледа и „текстаз” – единството на текст и наслада (екстаз), именно през култивираните форми на тактилитността.

Личен принос в глава Трета е терминът, който е създаден от Пламенов – „кинтагма” по аналогия с езиковедското понятие „синтагма”. С него авторът си служи, за да обясни импулсивния, спонтанен, динамичен и модулативен „скрит език” на тялото, работещо подобно на синтактическите смислови цялости – синтагмите, в своя телесен език с непосредствени „кинтагми”, тоест с: „цялостни кинетични семи-констелации, разположения, които сами по себе си представляват отношения, връзки, колизии, разрешения и носят репрезентируем смисъл. Кинтагмата представлява общата логическа групираност на всяка проявена кинезия, чието намерение и резултативност се намират в сцепление и агонална актуалност спрямо предишна такава.” (284-285; вж. и бел. 41 на с. 284). Чрез кинтагматичното движение-действие на тялото той се добира до една нова онтология на „тялото-събитие” валидна за всички „кинетични изкаства като театър, танц, опера и т.н., (...) хореографският език, макар и максимално абстрактен (независимо дали е миметичен, илюстративен или експресивен) работи със знаци – кинетични построения, чиито съдържания са конотативно активни и имат свой паратаксис – отграничаваща сема-рамка, в която се указва логиката на съществуването им като случка и събитие” (с. 287). Оттук опирайки се на Майстер Екхарт, Хусерл и Левинас, Пламенов логично стига до драматизма в отношението „събития-съдба” (с.

288) и до извода, че в това отношение „танцът най-добре показва и изявява тялото”, а в хода на тези свои феноменологични себепознания, тялото: „написва живота, изпълнявайки естественото предписание на живота, възплъщавайки свободата си в принудите и съставяйки събитието на съдбата от случайността и произвола на динамично неудържимото си битие, като то също е динамично-неудържимо” (вж. с. 290).

Чрез онтологията на спонтанния, а не рефлексивно хореографски предопределен вид танц, авторът на „Тялото текст” се добира до една пред-рефлексивна и пред-предикативна фундаментална онтология на човешкото битие, сходна, но и различна от тази на Мартин Хайдегер, изложена в прословутото му съчинение „Битие и време”. За това му помага своеобразната философия на кинетичните изкуства. Защото: „За разлика от другите изкуства, в които инструментът-средство, актът на сътворяване и целта не съвпадат; в танца тялото е едновременно инструментът, създаденият текст, актът – обектът и субектът на творчеството” (вж. с. 291).

В тази посока първи стъпки е прокарал Фридрих Ницше – високо ценящ танца, с неговото „Дионисиево начало” от „Раждането на трагедията от духа на музиката” и стигне в „Тъй рече Заратустра”. В танца, казва Пламенов, тялото не само се появява, но и се унищожава, изисквайки „духа”, спиритуализирайки и сублимирайки в дух, но така то се „оцелостява”, подобно на Хайдегеровото „битие-накъм-смъртта” (срв. с. 293 от „Тялото текст”).

Предвид казаното, правдоподобно звучи и изводът, разбира се, ако имаме предвид чисто естетическия и сакралния танц, а не вулгарния: „В танца движението всъщност е освобождаване от границите и тежестта на материята в тялото, от мрака на смъртното и завръщане-честване на предвкушеното и реално изживяно безсмъртие. Танцът е завръщане при Бога, отхвърляне на цялата двузначност на преходното, отгърсване от тленното, отскок към блаженството и евритмията между Бог и човек, зримо и незримо, тяло и душа. Той е анамнеза, припомняне-изживяване на това върховно блаженство. Танцът утешава, успокоява тревогата от неслятото, защото е сливане с изначалното” (с. 294).

Четвърта глава „Безплътните тела” е най-трудна за коментиране, защото касае рзличните технологични и нови дигитални форми на себеотстраняване и лишаване от реалното и живо тяло плът и подмяната му с лично – желани или не, натрапени или бленувани, виртуални и медийни, фотографски, фотошоп коригирани и усъвършенствани, рекламни и PR бял и черен, подобрени, преобразени, влошени или напълно чужди (холограмни) призрачни тела, изплуване на „двойници” от несъзнаваното и полуонирични пристъпи на изображения без брой. Тази атака на „безплътните тела”, резултира в агонизиране и разпадане на личностната индивидуалност, влече бездушие и бездуховност, както и поредица от суспендирания на етическото и естетическото, поддържани и възразждани от „неумиращото изкуство”, което позволява на автора да изрази надеждата, че все още не всичко е загубено и „тялото – дом на битието” ще приюти, чрез нови „текстове”, търсещите себе си индивиди.

От моя страна бих добавил, че съгласно проучванията на компютърни психолози и изводите на философи, занимаващи се с проблемите на интернет света, една от основните причини за съвременното отстъпление от истинските човешки права (касаещи и устояване свободата на индивидуалната личност) е самата мрежа и свръхнапрегнатото развитие на новите технологии (срв. сп. Култура, бр. II/2018, с. 28-29). Защото Интернет фрагментаризира вниманието, приковавайки го към най-малките

възможни детайли, които рекламодателят иска да забележим, за сметка на цялостната обща картина. Но когато вниманието е фрагментаризирано е много трудно да бъдеш личност, да видиш цялото. Една от илюзиите, които създава Интернет, е продуцирането на пространство, което мислим за свое, а е пространство, създадено от другите. Влизащият в него си мисли, че това е той, това е неговият компютър, ала в действителност се случва така, че около неговия Аз се изгражда една зона, в която „реалност е това, което другите знаят за мен”. Това подхлъзва и започва да води увлечените „Аз-ове” в една посока, която не винаги е възможно да бъде ясно осъзната от самите тях.

По този начин Интернет отвлича вниманието и ни превръща в „най-баналната версия на самите нас”. Емоции, които най-лесно се изваждат от индивидите като: тревожност, страх, алчност, егоцентризъм – стават бързо заразни, поради ефективността на споделимостта си, тъй като и другите участници в мрежата са станали подобни по-зависливи, по-алчни, по-егоцентрични. Онлайн е много по-лесно всеки да си говори каквото иска, щом няма последици, няма пряко противостояне лице в лице и тяло срещу тяло, без конкретността на прекия упрек, че грешим. Това подтиква да се групираме с хора, които са на нашето мнение, без да подозираме, че съществуват скрити враждебни сили – корпоративни интереси, служби, институции и дори държави, които лесно се домогват до нашето мнение и решават да се възползват. Така личността всъщност е предадена. Всеуе се оказва маскирането с виртуални тела, защото става ясно какви са нашите мечти и какви бихме искали да станем и да бъдем, оголва се интимността, а това позволява на другите да осуят мечтите ни още преди сами да сме се захванали да ги осъществим и така да се погаврят с чуждите копнежи, рушейки крехки идеали в зародиш, да алиенират не само личността от самата нея, но и от собствената ѝ реалност и телесност.

Фрагментализацията разпилява личността, която в своята индивидуалност е тъкмо „единство от актове”. Също физическото и биологичното тяло сякаш се разпарчатосват, вън от целостта си, забелязва Пламенов, на органи, системи, мускули, детайли и фрагменти, пленяващи бързо-превключващото внимание от едно към второ, от трето към четвърто... Непрекъснатото клиповизиране, клишетата, пъзели, бонуси, конsumerчески призови-императиви: „Купи си това!...”, „Виж онова!...”, „Не пропускай!...”, „Ела!...”, „Посети!...”, „Чуй!...”, „Пипни!...” не дават възможност за свързаност, обща нишка или единство. Нараства само чувството за **пропуснатост**. Обърква се предпочитанието, така важно за играждане на единна скала и йерархия на ценностите. Резултатът е загуба на смисли и нарастващо безсмислие. Рекламата шофира възприятията, зрението и слуха като ги за-влича и от-влича в гледки, указания и мелодии пре-настройващи личното настроение от вътрешно-вгълбено към външно съзерцателно. Тя импортира в индивидите душевни желания и копнежи за притежаване на стоки и тела от символно-престижно естество, което „уж” и „като че ли”, сякаш завишава „цената” ни и ни издига привидно в ранг „по-така” просто с факта на напазаруването на нова модна стока, нов имидж или ново виртуално тяло, което е част от забелязаната „игра” на „цялостна симулакрична подмяна.”

Ускореното производство и възпроизводство на външна „безплътна” виртуална телесност ни раз-влича, но също така рефлексива в десублимация на духовното тяло и буквално „отсъствие” от него, разтерзава включилите се в повишения технологичен ритъм на живота, непритежаващи „духовни спирачки”, или несъумяващи да се „абстрахират” от външните уловки на масовите медии и рекламата. А без абстрахиране, отграничаване, личността се разпилява.

Насъбрал теоретична сила в Четвърта глава Пламенов коригира някои неточности в разбиранията на Жан-Люк Нанси за текстуализирането на тялото чрез културата. Основателно аргументира, че културата действа невинаги и не непременно contra corpus (срещу тялото), но и *con corpus* (заедно с тялото). Оборено е настояването на Нанси за екскрибция и уточнено разбирането му за проскрибция (вж. с. 315-316). След което уверено се преминава към анализ на т.нар. „постчовешко тяло” на постмодерността, което бива репрезентирано – „в набора: виртуално, електронно, излъчено, отпринтено, холограмно, цифровизирано, и винаги **безплътното тяло**” (с. 317), завличано и отвличано в манипулации, пленяващи духа чрез плен на тялото, в атавизми и „ново варварство” (по думите на Вико).

Обсъждат се и новите властови форми на дисциплиниране, които се оказват много по-прикрити, перфидни и ефективни, поради съвременните медии, реклама и технология, пазар, комуникация (вж. с. 317-323). Те фалшифицират свободата на избора чрез пред-избор на възможните желания, предопределяни и репродуцирани във външно-различното, но по същество „все едно и също” потребление, манипулирано от производители, рекламодатели, дизайнери, аниматори и пласъорите на естетизираните повсеместно съблазнителни стоки и „безплътни тела”, съдействащи за шизофренното разпиляване на личността и изличаването ѝ в широките маси от хебефренно доволни потребители, влизащи сами в „капаните” на хедонизма, доброволното десублимиране, инфантилизацията, нарцисизма, деперсонализацията – следствие от цялостната аксиологическа обърканост, безперспективност и обща дедраматизация на екзистирането. Подгонени от внедрения в тях страх пред мисълта, индивидите, превърнали се в едно „объркано стадо”, сами побягват към заливите на блудкавото и плиткото, ала приятно, щастастие в оазиса на монотонно задавящо преизобилие, където се озовават „**без сакрум** и само с баналността на образа на действителност, чиято плътност е по-силна от тази на действителното тяло”, разлъчено от себе си и разобщено както от интимността, така и от извисено човешко равнище, успешно редуцирано в ежедневието до „твърде човешкото”, от което странеше Ницше и към което са устремени днес „тълпите” на всяко „масово общество”.

Незабележимо, прониквайки в слоевете на колективно несъзнаваното, рекламните нагледни и „схематизъм” априорно предшестват уникалния сетивен опит, торпилират разсъдъка и неутрализират разума. Тяхната бяскава сияйно лустросана реторика фабрикува само готови мнения, сугестира нерелективни изводи и легитимира пазарното поведение като заобикаля самите механизми на съзнателното рефлективно-логическо убеждение, основаващо се на индивидуални разсъждения, лични умозаклучения и аксиологическо отсъждане по собствена скала от ценности. Ефектът е болестно шопинг-маниакално без-разсъдъчно не само презентно, но и ексманипулирано (преподготвено, предшествашо-предопределено) пазаруване, поради хипнотизацията и въздействието на шаманизиращи фасциниращи хиперментални послания, репресивно втъпявани в ума, обезсилен от мощта на новите митове, идоли и архетипи.

Последните сто страници на книгата (347-449) са тъй глъбинно увлекателни, че трябва просто да се прочетат. Там научаваме как изобилието от безцелна красота започва да убива автентичната красота в епохата на тоталното естетическо. И как фрагментаризираното и редуцирано до техно-биотично и технотронно тяло става подръчна вещ за машинални произволни употреби. Научаваме за *био-политиката* на управлението и за *психо-икономиката* на потреблението в обществата на всеобщото благоденствие и всеобщия спектакъл.

Процесът на индивидуализация в хипермодерните общества, съгласно Жил Липовецки, бива пренастроен така, че се създават „непротестиращи личности”. Вербалната агресия се позволява редом с оголването на интимния живот и психическия стриптийз, за да се намали прякото „физическо насилие”, като средство за телесна и ментална регулация. Така новите средства за контрол съдействат да се установи тъй желания „социален мир”, въпреки опитите на терористите да сеят „хаос” и жънат „размирици” (срв. с. 434).

Заклучението „Битката за тялото. Оранус срещу Уранос” идва като награда за добралите се до него упорити читатели, награда за предприелите смелото пътешествие на тялото през текста.